

Cofinanțat de
Uniunea Europeană

Numele proiectului: DreptCompAct - COMPetențe ACTuale pentru studenți la DREPT | Cod proiect: 312957

Programul Educație și Ocupare 2021-2027 | Cod apel: PEO/71/PEO_P7/OP4/ESO4.5/PEO_A49

EGALITATEA DE ȘANSE ȘI PROMOVAREA EDUCAȚIEI INCLUZIVE ÎN ȘCOLILE DEFAVORIZATE

Partea II

1. Excluziunea socială

Excluziunea este direct legată de normele societății dintr-un anumit moment. O persoană defavorizată este percepută diferit în societăți diferite din punct de vedere cultural sau economic. Normele unei societăți se schimbă în timp și, odată cu ele, atitudinea „majorității” față de o anumită categorie marginalizată sau vulnerabilă.

Excluziunea este cauzată de o acțiune a unui individ, a unui grup sau a unei instituții. O persoană se poate autoexcluce social prin propria sa voință sau poate fi exclusă ca urmare a deciziilor asumate sau neasumate, voite sau nu, ale altor oameni, organizații sau instituții.

Excluziunea nu este doar un rezultat al circumstanțelor de moment, ci înseamnă și că perspectivele de viitor ale persoanei afectate sunt limitate.

Un alt aspect definitoriu al excluziunii este acela că se manifestă cu predilecție la nivelul comunității geografice sau sociale, deoarece afectează în principal grupuri, nu indivizi.

Excluziunea socială reflectă o combinație de cauze și de factori favorizanți aflați în strânsă corelație. Ca atare, ea trebuie privită ca un proces, și nu doar ca un rezultat marcat în timp, de exemplu, ca un rezultat strict al sărăciei.

Excluziunea socială este un proces complex și multidimensional care implică lipsa sau refuzul unor resurse, drepturi, bunuri sau servicii, precum și incapacitatea de a lua parte la relațiile și activitățile normale aflate la îndemâna majorității oamenilor din societate, indiferent dacă acestea aparțin sferei economice, sociale, culturale sau politice.

Excluziunea afectează atât calitatea vieții oamenilor, cât și echitatea și coeziunea societății ca întreg. Unul dintre cadrele de referință utilizate cel mai frecvent pentru analizarea excluziunii este cel propus de studiul privind sărăcia și excluziunea socială în Marea Britanie finanțat de Fundația Joseph Rowntree, care a inclus următoarele aspecte practice:

- **Sărăcia sau excluderea de la accesul la resurse adecvate** – definită ca sărăcie atât din punctul de vedere al veniturilor, cât și al lipsurilor de orice fel;
- **Excluderea de pe piața muncii** – identificată cu ajutorul unei serii de indicatori ai ocupării forței de muncă (în același timp, autorii cercetării admit că acești indicatori sunt valizi doar când se corelează cu excluderea de la relațiile sociale);
- **Excluderea de la servicii** – unde serviciile se referă la transport în comun, facilități de joacă și cluburi pentru copii și la serviciile elementare din locuință (gaze, electricitate, apă curentă, telefon);

Excluderea de la relațiile sociale, care acoperă următoarele cinci dimensiuni:

- neparticiparea la activități comune, privite ca esențiale de majoritatea populației;
- dimensiunea și calitatea cercurilor sociale;
- sprijinul disponibil în mod obișnuit și pe timp de criză;
- neimplicarea în activități politice sau civice;
- izolarea, ca rezultat al fricii de infracțiuni, al handicapului sau al altor factori.

Dimensiunile excluziunii sociale se schimbă în timp și diferă de la o țară la alta sau de la o regiune la alta. De exemplu, în prezent se înregistrează o preocupare sporită pentru categoriile excluse social pe baza accesului limitat la tehnologiile și mijloacele de comunicare moderne, într-un fenomen denumit „diviziunea digitală.”

Excluziunea socială este un proces complex și multidimensional care implică lipsa sau refuzul unor resurse, drepturi, bunuri sau servicii, precum și incapacitatea de a lua parte la relațiile și activitățile normale aflate la îndemâna majorității oamenilor din societate, indiferent dacă acestea aparțin sferei economice, sociale, culturale sau politice. Excluziunea afectează atât calitatea vieții oamenilor, cât și echitatea și coeziunea societății ca întreg.

Un grup de cercetători de la Universitatea din Bristol a creat o matrice de referință care include zece dimensiuni sau domenii care pot juca un rol important în excluziunea socială, de-a lungul celor patru etape ale vieții: copilărie, tinerețe, vârsta adultă (în câmpul muncii) și vârsta înaintată.

- Resurse: Resurse materiale/economice: Acces la serviciile publice și private: Resurse sociale
- Participare: Participare economică; Participare socială; Cultură, educație și deprinderi; Participare politică și civică
- Calitatea vieții: Sănătate și bunăstare; Mediu de viață.

Excluziunea socială este „procedura prin intermediul căreia, anumite grupuri sunt dezavantajate în mod sistematic, deoarece se confruntă cu discriminări legate de etnie, rasă, religie, sex, origine, vârstă, dizabilitate, migrație etc. Discriminările se creează fie din partea instituționalizării publice, precum sistemul juridic, educație, servicii de sănătate și bunăstare, fie din partea instituționalizărilor sociale, societății și a persoanelor.”

Excluziunea socială, este un concept construit social și depinde de percepția a ceea ce este considerat „normal”. În țările dezvoltate, de exemplu, excluziunea socială este definită în funcție de statutul bunăstării și de ocuparea formală. Excluziunea socială putând fi structurată pe baza ierarhiei și a excluziunii oamenilor pe criterii de rasă sau sex, din punctul de vedere al societății care îi exclude, excluziunea poate apărea ca ceva „normal”. Datorită faptului că destul de frecvent este dificil să se determine în mod „obiectiv” cine este exclus social, din moment ce este o chestiune a criteriilor adoptate și a crizelor care se folosesc de fiecare dată, conceptul de excluziune socială constituie un concept al cărui semnificație este contestată și conceptualizată diferit în diverse țări din întreaga lume.

Excluderea socială, de asemenea, poate fi văzută, conform abordării lui Sen (2000), pentru posibilități care se bazează pe ideea de „funcționalități” și „posibilități”.

„Funcționalitățile” sunt acelea pe care o persoană este capabilă să le realizeze / să facă și să fie, pe parcursul vieții acesteia, de exemplu să aibă un corp sănătos, să aibă stimă de sine, să fie educată, să participe la viața comunității.

„Posibilitățile” sunt combinațiile diferitelor funcționalități care permit persoanei să trăiască o viață valoroasă pentru ea însăși. Din acest punct de vedere, excluziunea socială poate fi văzută ca un proces care conduce la o situație în care pentru anumite persoane și grupuri este mult mai dificil să realizeze anumite „funcționalități”. Când este imposibil ca o persoană să ajungă la o funcționalitate, atunci este condusă la o stare de sărăcie și statutul de excluziune socială poate fi definit ca o combinație de privațiuni.

Excluziunea socială este multidimensională și poate include lipsa de acces la ocupare, căi de atac juridic/recompensare, lipsa de voce/reprezentare politică și insuficiente relații sociale. De aceea nu este suficient să se analizeze aceste aspecte separat – trebuie să se cerceteze legăturile existente între acestea.

Identificarea surselor excluziunii constituie o problemă prezentă permanent în atenția specialiștilor. Chiar dacă nu se poate spune că este un proces finalizat, considerăm că sunt conturate trei tipuri semnificative ale surselor excluziunii, și anume: 1. **excluziunea structurală**, produsă de configurația sistemului social, 2. **apartenența teritorială**, comunitară a individului sau grupului și 3. **autoexcluziunea**.

Excluziunea structurală este rezultatul unor procese structurale sau efectul unui deficit al politicii sociale ori a unor opțiuni de politici sociale neadecvate. În același timp poate să constituie lipsa unui răspuns adecvat al sistemului social la o anumită nevoie. În acest sens explicația se referă în mod deosebit la grupurile cu risc crescut de a fi excluse pentru care sistemul nu a avut suficiente măsuri de prevenție față de resursele financiare disponibile la acel moment sau pentru acest scop. Acesta este motivul pentru care se consideră că excluziunea structurală este produsă de configurația sistemului social, cel mai relevant exemplu care susține afirmația, fiind cel al tinerilor majori care părăsesc instituțiile de plasament și care nu sunt susținuți decât ocazional.

Apartenența teritorială reprezintă o sursă a excluziunii asupra căreia individul are puține mijloace de influență. Deficitul de resurse din comunitate reprezintă principala cauză pentru care atât individul, cât și grupul din care acesta face parte nu-și pot satisface o anumită nevoie. Din păcate această sursă de excluziune poate fi diminuată doar cu ajutorul implicării majore, dacă nu chiar exclusive a comunității. În același timp trebuie să avem în vedere că la nivel teoretic, formal, soluțiile pot exista, dar cu puține șanse de aplicare, de funcționalitate concretă. Cel mai des acest caz este prezent ca diferențiere în ceea ce privește oportunitățile pentru medii diferite, în defavoarea mediului rural.

Autoexcluziunea este preponderent pusă pe seama opțiunii individuale, fiind opusă sursei menționate anterior. Menționăm că în acest caz alegerea individului ține totuși de modul în care acesta este integrat sau nu în comunitate, care practic îl influențează în luarea deciziei.

Cele mai frecvente explicații țin de modelul cultural, dezinteres, nepăsare, respingerea de a participa la viața socială sau pur și simplu neimplicarea socială.

2. Educația incluzivă

Susținerea conceptului incluziunii la nivel global se bazează pe principiul drepturilor omului care este cuprins în Declarația Națiunilor Unite privind Drepturile Omului (ONU 1948) și Convenția Națiunilor Unite privind Drepturile Copilului (ONU 1989). Conceptul de **educație incluzivă** a fost susținut mai departe și în Regulile Standard ale Națiunilor Unite, privind Egalizarea șanselor pentru Persoanele cu Invalidități (ONU 1993), consolidat apoi în Declarația de la Salamanca (UNESCO 1994). În acea vreme, ideea conform căreia copiii au nevoi speciale a fost înlocuită cu convingerea că acești copii au drepturi, aceleași drepturi ca și adulții: drepturi civile și politice, economice și culturale (Declarația Drepturilor omului, UNICEF 1997). La baza educației incluzive se află mai multe acte legislative internaționale, care au susținut și politicile educaționale specifice fiecărei țări. Aceste documente se completează reciproc și sunt un cadru de referință pentru promovarea incluziunii.

La nivel internațional, odată cu promovarea și aplicarea prevederilor Organizației Națiunilor Unite (ONU) cu privire la drepturile omului enunțate în *Declarația Universală a Drepturilor Omului* (1948), a devenit tot mai evidentă nevoia de a dezvolta și aplica o serie de acte legislative prin care să se recunoască drepturile egale ale tuturor indivizilor.

Un moment hotărâtor în recunoașterea drepturilor tuturor copiilor l-a constituit adoptarea de către Adunarea Generală ONU a *Convenției cu privire la Drepturile Copilului (1989)*. În Articolul 2 se specifică faptul că toți copiii beneficiază de drepturile enunțate „...indiferent de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altă opinie a copilului sau a părinților sau a reprezentanților săi legali, de originea lor națională, etnică sau socială, de situația lor materială, de incapacitatea lor, de nașterea lor sau de altă situație.”

Unul dintre cele mai importante documente care stau la baza educației educației incluzive este *Declarația de la Salamanca și direcțiile de acțiune în domeniul educației speciale* (1994). Potrivit acestei declarații: „Principiul fundamental al școlii incluzive este acela că toți copiii trebuie să învețe împreună, oricând acest lucru este posibil, indiferent de dificultățile pe care le întâmpină aceștia sau de diferențele dintre aceștia. Școala incluzivă trebuie să recunoască și să reacționeze la diversele cerințe ale elevilor lor, armonizând, atât diferitele stiluri de a învăța, cât și diferitele grade de reușită școlară și să asigure o educație de calitate pentru toți, prin programe de învățământ adecvate, o bună organizare, strategii didactice corecte, folosirea optimă a resurselor și a parteneriatului cu ceilalți membri ai comunităților în care funcționează.”

„Școlile obișnuite, cu o orientare incluzivă sunt cele mai eficiente mijloace de combatere a discriminării și creează comunități primitoare, dezvoltând o societate incluzivă și oferind tuturor accesul la educație.”

Forumul Mondial al Educației pentru Toți (2000), organizat de agențiile ONU, a readus în discuție ideea educației pentru toți și a educației incluzive. Astfel, „Sistemele de învățământ trebuie să fie incluzive, să caute activ copiii aflați în afara școlii și să răspundă flexibil circumstanțelor și necesităților tuturor celor care învață, provenind din cadrul minorităților lingvistice, etnice sau culturale, copiii din grupuri îndepărtate sau nomade, copii ai străzii sau care lucrează, copiii cu deficiențe sau talentați.”

Educația incluzivă este fundamentată și pe o serie de acte normative și documente din legislația națională, precum:

1) Constituția României, articolul 32 – dreptul la învățătură.

2) Legea Educației Naționale nr. 1/2011, cu modificările și completările ulterioare, care are o abordare incluzivă implicită:

- Statul garantează dreptul la educație al tuturor persoanelor cu cerințe educaționale speciale;
- Statul asigură principiile educației democratice și garantează dreptul la educație diferențiată, pe baza pluralismului democratic.

- 3) HGR nr. 1217/2006 privind constituirea mecanismului național pentru promovarea incluziunii sociale în România, în baza căreia s-a constituit câte o unitate de incluziune socială, iar coordonarea acestora se realizează prin Comisia națională privind incluziunea socială.
- 4) Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului face referiri și la nondiscriminare precum și la asigurarea dreptului la educație, inclusiv pentru persoanele cu handicap.
- 5) Hotărârea de Guvern nr. 1251/2005 privind unele măsuri de îmbunătățire a activității de învățare, instruire, compensare, recuperare și protecție specială a copiilor/elevilor/tinerilor cu cerințe educative speciale din cadrul sistemului de învățământ special și special integrat reglementează sistemul de educație pentru copiii cu cerințe educaționale speciale în școlile speciale și în școlile de masă.
- 6) Legea nr. 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, republicată are multe elemente de noutate privitoare la educație și învățământ pentru persoanele cu handicap

În anii '70-'80, noțiunea de **integrare** a câștigat teren printre cei implicați în conceperea politicilor, adoptându-se politici de integrare în multe țări. Termenii de **integrare** și **incluziune** sunt adesea confundați. De aceea, se impune o diferențiere a acestora.

Integrarea este procesul de asimilare a elevului în cadrul învățământului normal, proces prin care elevul se adaptează școlii în timp ce aceasta rămâne în cea mai mare parte neschimbată.

Dimpotrivă, termenul de **incluziune** accentuează ideea că școlile și sistemul educațional în general trebuie să se schimbe și să se adapteze nevoilor elevului (Ainscow, 1998, Kisanji, 1999).

Există mai multe **forme de integrare**, iar între acestea putem identifica trei mai importante:

- **Integrarea locală** se produce atunci când elevii învață în același loc cu cei care frecventează cursurile școlii normale, dar unora dintre ei li se predă în clase sau unități separate sau învață după un curriculum diferit.

- **Integrarea socială:** se produce atunci când elevii care frecventează cursurile speciale interacționează, pe terenul de joacă, cu elevii școlii normale, în timpul prânzului sau la diferite activități.
- **Integrarea funcțională:** se produce atunci când participarea tuturor elevilor (adeseori neregulată) este asigurată în cadrul programelor educaționale. (Ref: Raportul lui Warnock 1978).

Farrell remarcă faptul că mulți dintre elevii integrați în viața reală ajung să experimenteze fenomenul de segregare și notează următoarele:

„Termenul alternativ de **incluziune** a fost introdus pentru a descrie mai bine calitatea învățământului oferit elevilor în cadrul unui mediu integrat. Pentru ca acești copii să fie incluși complet este necesar ca ei să ia parte în mod activ și total la viața școlară, să fie considerați membri valoroși ai comunității școlare și totodată membri cu drepturi depline.” (Farrell, 2000)

Cercetătorii au subliniat și faptul că **integrare** înseamnă a face ceva pentru populația marginalizată, individ sau grup, în funcție de standardele și condițiile grupului social dominant, în timp ce **incluziunea** reflectă valorificarea diversității și recunoașterea necesității de a găsi soluții la nevoile diferitelor tipuri de elevi (Kisanji, 1999).

Între **incluziune** și **excluziune** (sau marginalizare) există o legătură esențială, deoarece o acceptare din ce în ce mai largă a elevilor, urmată de un proces intensificat de participare din partea acestora din urmă, va conduce la o reducere a presiunii de excluziune îndreptate spre ei. Să descrie învățământul incluziv ca fiind o luptă continuă împotriva procesului de excludere din învățământ și, în ultimă instanță, chiar din societate.

Este importantă **recunoașterea legăturii dintre incluziune și procesul de excludere**, deoarece ea încurajează focalizarea pe multitudinea de factori ce acționează asupra unor elevi - grupuri sau indivizi – factori generați de o varietate de surse (Ainscow, 1998, 2001) - aceasta mai poate fi privită și ca o reflecție a modelului ecosistemic.

Din acest punct de vedere, dezvoltarea învățământului incluziv ar transforma sau ar restructura învățământul practicat la scară largă în prezent, oferind soluții efective pentru necesitățile diferiților elevi și împotriva marginalizării grupurilor sau indivizilor în cadrul școlilor (Ainscow, 1998 și Ainscow și col., 2001). Învățământul incluziv nu este privit ca ceva static, definitiv, ci mai curând ca un proces continuu în vederea atingerii unui scop.

Integrarea pune accent pe: a) nevoile „elevilor cu nevoi speciale”; b) schimbarea, remedierea elevului vizat; c) profesioniști, expertiză specializată și sprijin formal.

Incluziunea pune accent pe: a) schimbările din școală; b) beneficiile aduse elevilor prin faptul că îi include pe toți; c) sprijinul informal și expertiza școlilor de masă; d) un bun act al predării pentru toți elevii.

În anii '70-'80, noțiunea de integrare a câștigat teren printre cei implicați în conceperea politicilor, adoptându-se politici de integrare în multe țări. Termenii de **integrare** și **incluziune** sunt adesea confundați. De aceea, se impune o diferențiere a acestora.

Principiile unei școli incluzive de succes:

- O viziune a egalității și incluziunii public afirmată
- Sisteme de cooperare
- Roluri și responsabilități flexibile
- Parteneriat cu părinții, care se implică în activitățile de planificare și implementare a strategiilor unei școli incluzive.

Cofinanțat de
Uniunea Europeană

Numele proiectului: DreptCompAct - COMPetențe ACTuale pentru studenți la DREPT | Cod proiect: 312957

Programul Educație și Ocupare 2021-2027 | Cod apel: PEO/71/PEO_P7/OP4/ESO4.5/PEO_A49

Mulțumesc pentru atenție!

Întocmit,
Expert consiliere în carieră,

Beneficiar: Universitatea Spiru Haret | Adresă proiect: Str. Ion Ghica nr.13, sect. 3, București

Web: drept-comp-act.spiruharet.ro | E-mail: dreptcompact@spiruharet.ro

